

З. М. Заіка

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт

“ПАЛЕСКІ АРХІЎ” В. Л. ВЯРЭНІЧА ЯК САЦЫЯКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ ДАВЕДНІК АБ ПАЛЕССІ

У 2019 г. спаўняецца дзесяць гадоў з дня выхаду ў свет манаграфічнай працы В. Вярэніча “Палескі архіў”. Архіў Беларускага Палесся, які збіраўся ў асноўным супрацоўнікамі АН Беларусі, да гэтага часу не апублікаваны. Паслядоўнікамі аднаго з буйнейшых дыялектолагаў Беларусі, Фёдара Данілавіча Клімчука, на цяперашні час упарадкоўваюцца сабраныя ім матэрыялы і рыхтуюцца да друку.

Ф. Д. Клімчук прымаў актыўны ўдзел ва ўкладанні і апрацоўцы “Палескага архіва” В. Вярэніча, які на гэты час з’яўляецца адзінай грунтоўнай працай у дапаўненне да фундаментальнай працы расійскіх даследчыкаў “Палескага архіва” аддзела этналінгвістыкі.

Аддзел этналінгвістыкі і фальклору Інстытута славяназнаўства Расійскай акадэміі навук налічвае 88600 адзінак дыялекталагічнай, культуралагічнай і этнаграфічнай інфармацыі. Электронная база дадзеных захоўвае прыблізна 70 % інфармацыі. БД “Палескага архіва” пачала стварацца з 1994 г. і падтрымлівалася фінансаваннем Расійскага гуманітарнага навуковага фонда (да 1995 г. – Расійскі фонд фундаментальных даследаванняў). Пад кіраўніцтвам С. М. Толстой і А. А. Плотнікавай створаны праекты: а) База данных «Полесский архив», 1995–1997; б) Развитие базы данных «Полесский архив», 1998–2000, 2001–2003; в) Этнолингвистическая база данных «Полесский архив», 2004–2006; г) Этнолингвистическая база данных «Полесский архив», 2007–2009 [1]. Увесь працэс працы па праектах базы дадзеных вызначаўся такімі важнейшымі мэтамі, як неабходнасць захаваць і ўвесці ў навуковы зварот багачэйшы этналінгвістычны матэрыял, які збіраўся ў ходзе этналінгвістычных экспедыцый пад кіраўніцтвам акадэміка Н. І. Талстога на працягу 25 гадоў (60–90-х гг. ХХ ст.).

Знакавай падзеяй, што дала беларускім мовазнаўцам магутныя штуршок да новага этапу даследавання Палесся, можна лічыць першую палескую дыялекталагічную экспедыцыю пад кіраўніцтвам вядомага расійскага вучонага, праўнука Л. М. Талстога, акадэміка М. І. Талстога, якая адбылася ў 1962 г. Вынікам плённай працы вучоных Расіі, Беларусі, Украіны, у якой прымалі актыўны ўдзел Ф. Клімчук, В. Вярэніч, з’явіліся зборнікі [2; 3].

На Беларусі і ў цяперашні час даследаванне духоўнай культуры Палесся працягваюць беларускія навукоўцы. Дыялекталагічныя даследаванні В. Вярэніча не абмяжоўваліся зборам толькі моўнага матэрыялу, а былі накіраваны на перспектыву пазнання гісторыка-культуралагічнага кантэксту Заходняга Палесся.

У кантэксце найбольш значных даследаванняў Палесся сярэдзіны і другой паловы ХХ ст. В. Вярэнічам былі выдадзены с 1961 па 1968 г. пяць абагульняючых прац па старажытнейшай, старажытнай і сярэднявковай гісторыі Палесся. Сярод іх мы вылучаем працу “Полесье и его место в процессе этногенеза славян” [4].

“Палескі архіў” В. Л. Вярэніча – 25 гадоў скрупулёзнай працы палескіх экспедыцый, у часы якіх ён абследаваў каля 140 населеных пунктаў. Прэвалюючая частка матэрыялаў “Палескага архіва” В. Вярэніча – анамастычная лексіка, сярод якой мы перш-наперш звярнулі ўвагу на вялікую групоўку мікратапонімаў у абследаваных вёсках і мястэчках. Назвы палёў, сенажаціў, пашаў, лясных угоддзяў, балотаў, урочышчаў і інш. – каштоўны анамастычны дыялектны матэрыял, які не зафіксаваны ў афіцыйных даведніках, і таму, зразумела, некаторыя назвы спіраюцца або замяняюцца на іншыя. Гэты матэрыял, як лічыць Ф. Д. Клімчук, “можна чытаць як гісторыка-этнаграфічна-сацыялагічны даведнік Палесся”.

У 1960 г. В. Вярэніч па складзенай спецыяльнай анамастычнай праграме абследаваў населеныя пункты Столінскага раёна (вёскі Рэчыца, Церабязоў, Фядоры, Нячатава). Шмат увагі ён надаваў даследаванню афіцыйных прозвішчаў Століншчыны і ставіў на мэце стварыць атлас раёна, які мог бы паказаць “своеасаблівы ландшафтны малюнак прозвішчаў”, што, на яго думку, “спрыяла б вывятленню розных момантаў мікра- і макраміграцыйных рухаў у мінулым на тэрыторыі раёна, змены тыпу гаворкі ў пэўных населеных пунктах” [5].

Збіраючы дыялектны матэрыял Палесся ў палявых умовах, В. Вярэніч для зручнасці сваіх запісаў карыстаўся рознымі бланкетамі, сшыткамі, картатэкамі, рабіў запісы на асобных паперах. Палявыя матэрыялы В. Вярэнічам напісаны пераважна мясцовым варыянтам рускай мовы, асобныя фрагменты трапляюцца на беларускай літаратурнай мове. Некаторыя тэксты пададзены як на сучаснай польскай мове, так і на старадаўнім яе варыянтах. Некаторыя недакладнасці (у першую чаргу артыкуляцыйныя і акустычныя) рознага характару абумоўлены тым, шт архіў збіраўся на працягу доўгага часу.

Праца над апрацоўкай “Палескага архіва” В. Вярэніча пачалася адразу пасля яго смерці, у верасні 1999 г. У межах Міжнароднай навукова-краязнаўчай канферэнцыі “Палессе – скрыжаванне культур і часу” (Пінск, 25–27 верасня 1999 г.) абмяркоўвалася пытанне лёсу “Палескага архіва” В. Вярэніча. Калектыву, у склад якога ўвайшлі Ф. Д. Клімчук (Беларусь),

Э. Смулкава і А. Энгелькіч (Польшча), было даручана апрацаваць архіў і падрыхтаваць яго да друку [5].

Асноўны цяжар працы ўсклаў на сябе старшы навуковы супрацоўнік АН Рэспублікі Беларусь, сусветна вядомы дыялектолаг Ф. Д. Клімчук. Ём выканана руцінная праца па інвентарызацыі архіва, падзяленне яго на “кампаненты” і нумарацыя гэтых “кампанентаў”. Фёдар Данілавіч скрупулёзна вычытваў набраны матэрыял і зрабіў яго папярэдняе рэдагаванне, а таксама была зроблена камп’юцэрна набранага і вычытанага матэрыялу і дыялектнае яго рэдагаванне, зроблена «верка» (як звычайна, скрупулёзная) усяго тэксту апрацаванага архіва з арыгіналам, складзены чарнавы варыянт карты да атласа. Ён удумліва ставіўся да лексічных праграм і поўна і глыбока адказваў на пытанні і заўвагі да іх.

Сёння БрДУ імя А. С. Пушкіна – адзіная структура, якая шмат гадоў працуе па тэме “Гаворкі Заходняга Полесся” (студэнцкія фальклорныя практыкі, дыпломныя, курсавыя працы). Выдаюцца слоўнікі, навуковыя артыкулы. Безумоўна, прадбачыцца вялікая праца па ўпарадкаванні і рэдагаванні матэрыялаў кафедры, каб укладзі іх у фундаментальную працу “Палескага архіва”.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Вярэніч, А. В. Палескі архіў / А. В. Вярэніч. – Мінск, 2010. – 650 с.
2. Клімчук, Ф. Лексика Полесья : Материалы диалектного словаря / Ф. Клімчук, В. Веренич. – М. : Наука, 1968. – 476 с.
3. Клімчук, Ф. Полесье : Лингвистика. Археология. Топонимика / Ф. Клімчук, В. Веренич. – М. : Наука, 1968. – 304 с.
4. Веренич, В. Полесье и его место в процессе этногенеза славян / В. Веренич. – М. : Наука, 1968. – 37 с.
5. Гура, А. В. Хроника полесских экспедиций / А. Гура // Полесский этнолингвистический отчет. – М., 1983. – 85 с.